

בעזרת השם יתברך

פירוש המשניות להרמב"ם

◆ סנהדרין פרק י' ◆

ג'דפס בש"ס סוף מסכת סנהדרין

י"ג יסודי הדת להרמב"ם ז"ל

יבא לאור על ידי

ועד העולמי לחיזוק הדת

עיה"ק צפת

חודש אדר שנת תשס"ו לפ"ק

ספר

פירוש המשניות להרמב"ם

◆ סנהדרין פרק י' ◆

נדפס בש"ס סוף מסכת סנהדרין

י"ג יסודי הדת להרמב"ם ז"ל

מסכת סנהדרין פרק י' משנה א'

א) כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כו' - ראיתי לדבר בכאן בעיקרים רבים באמונה גדולים ונכבדים עד מאד. הוי יודע כי בעלי התורה נחלקו דעותיהם בטובה שתגיע לאדם בעשיית המצות שצונו בהם הש"י ע"י משה רבינו ע"ה וברעה שתמצא אותו, כשיעבור עליהם מחלוקת רבות מאד לפי השתנות שכליהם, ונשתבשו בהם הסברות שיבוש גדול עד שכמעט לא תמצא בשום פנים אדם שנתבאר לו דבר זה, ולא תמצא בו דבר מוחלט לשום אדם אלא בשיבוש גדול:

כת [ראשונה] סוברת כי הטובה הוא גן עדן וכי הוא מקום שאוכלים ושותים בו מבלי עמל הגוף ובלי יגיעה, ושיש להם בתים מאבנים טובות ומטות מוצעות במשי, ונהר ת מושכות יין ושמנים מבושמים והרבה דברים מזה

המין. וכי הרעה הוא גיהנם והוא מקום בו ער באש שבו שורפין הגויות ומצטערים שם בני אדם במיני הצער והעינוי יאריך סיפורם. והכת הזאת הביא ראייה על סברתם מדברי רבותינו ז"ל וממקראות הכתב שפשטם נאותים למה שהם אומרים לכולו או לרובו :

וכת שניה תסבור ותחשוב שהטובה המיחלת הוא ימות המשיח מהרה יגלה, וכי באותו הזמן יהיו בני אדם כולם מלאכים כולם חיים וקיימים לעד ויגביהו בקומתם וירבו ויעצמו עד שיושיבו כל העולם לעד לעולם, ואותו המשיח כפי מחשבתם יחיה בעזר הי"ת, וכי באותן הימים תוציא הארץ בגדים ארוגים ולחם אפוי ודברים הרבה כאלה שהם מן הנמנעות. וכי הרעה היא שלא יהיה האדם מצוי באותן הימים ולא יזכה לראותו, ומביאין ראייה בדברים רבים מצויים לחכמים ובכתובים במקרא יסכים פשטם למה שהם אומרים או לקצתו :

וכת שלישית תחשוב כי הטובה שנקוה תחיית המתים, והוא שיחיה האדם אחר מותו ויחזור עם קרוביו ובני ביתו ויאכל וישתה ולא ימות עוד, וכי הרעה היא שלא יחיה אחר מותו עם אותם שיחיו, ומביאים ראייה על זה במאמרים רבים מצויים בדברי החכמים ובפסוקים מן המקרא, שפשוטם יורה על מה שהם אומרים או על קצתו :
וכת רביעית תחשוב כי הכוונה שתגיע לנו בעשיית המצות היא מנוחת הגוף והשגת התאוות העולמיות בעוה"ז, כמו שומן הארצות ונכסים רבים ורוב הבנים ובריאות הגוף והשלום והבטחון, והיות המלך מישראל

והיותנו שולטים על מי שהצר לנו, והרעה שתשיגנו כשנכפור על התורה היפך העניינים האלה, כמו מה שאנחנו פה היום בזמן הגלות, ויביאו ראייה כפי סברתם מכל המקראות שבתורה והקללות וזולתם ומכל אותם הסיפורים הכתובים במקרא :

וכת חמישית והם הרבה מחברים העניינים האלה, כולם ואומרים כי התוחלת הוא שיבא המשיח ויחיו המתים ויכנסו לגן עדן ויאכלו שם וישתו ויהיו בריאים כל ימות עולם :

אבל זו הנקודה הנפלאה ר"ל העוה"ב מעט תמצא בשום פנים שיעלה על לבו, הוא שיחשוב או שיקח זה העיקר או שיאמר זה השם על איזה דבר הוא נופל, אם הוא תכלית הטובה או אחת מן הדעות הקודמות הוא התכלית, או שיבדיל בין התכלית ובין הסיבה המביאה אל התכלית, אבל מה ששואלים העם כולו ההמון והמבינים היאך יקומו המתים ערומים או לבושים, ואם יעמדו באותן תכריכין עצמן שנקברו בהם ברקמתם ובציורם ויפוי תפירתם או במלבוש שיכסה גופם בלבד וכשיבוא המשיח אם יהיו שם העשיר והדל או אם יהיו בימיו חזק וחלש, והרבה שאלות כאלו בכל עת. ואתה המעיין בספר זה תבין זה המשל שאני ממשיל לך ואז תכין לבך ותשמע דברי בכל זה :

שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה וזהו הטוב הגדול לו לענין מה ששיג מן השלמות, אלא שהוא למעוט שניו וחולשת שכלו אינו מבין מעלת

אותו הטוב ואל מה שיגיעהו בשבילו מן השלמות, ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו שיזרז אותו על הלמוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שנותיו, ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים ואתן לך מעט דבש, ובזה הוא קורא ומשתדל לא לעצם הקריאה לפי שאינו יודע מעלתה אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל, ואכילת אותן המגדים אצלו יקר בעיניו מן הקריאה וטוב הרבה בלא ספק, ולפיכך חושב הלימוד עמל ויגיעה והוא עמל בו כדי שיגיע לו באותו עמל התכלית האהוב אצלו והוא אגוז אחד או חתיכה דבש, וכשיגדיל ויחזיק שכלו ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד מלפנים וחזר לאהוב זולתו, יזרזו אותו ויעוררו תאוותו בו מאותו הדבר החמוד לו, ויאמר לו מלמדו קרא ואקח לך מנעלין יפים או בגדים חמודים, ובזה ישתדל לקרא לא לעצם הלימוד אלא לאותו המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו מן התורה והוא אצלו תכלית קריאתו, וכאשר יהיה שלם בשכלו יותר ויתבזה בעיניו זה הדבר ג"כ ישים נפשו למה שהוא גדול מזה, ואז יאמר לו רבו למוד פרשה זו או פרק זה ואתן לך דינר אחד או ב' דינרין, ובכך הוא קורא ומשתדל ליקח אותו הממון, ואותו הממון אצלו נכבד מן הלמוד, לפי שתכלית הלמוד אצלו הוא שיקח הזהב שהבטיחוהו בו, וכשיהיה דעתו גדול ונקלה בעיניו זה השיעור וידע שזה דבר נקל יתאוה למה שהוא נכבד מזה, ויאמר לו רבו למוד כדי שתהיה ראש ודיין ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך כגון פלוני ופלוני, והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו

ותהיה התכלית אצל מכבוד שיכבדו אותו בני אדם וינשאוהו וישבחו אותו. וכל זה מגונה ואמנם יצטרך למיעוט שכל אדם שישים תכלית החכמה דבר אחר זולתי החכמה, ויאמר לאיזה דבר נלמד אלא כדי שנשיג בו זה הכבוד וזה הוללות על האמת, ועל למוד כזה אומרים חכמים שלא לשמה, כלומר שיעשה המצות וילמוד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו אלא בשביל דבר אחר, והזהירו החכמים על זה ואמרו (אבות פ"ד מ"ה) לא תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם, והם רומזין למה שביארתי לך שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם ולא להרויח ממון ולא יתעסק בתורת השם יתברך להתפרנס בה, ולא תהיה אצלו תכלית למוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד, וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת ותכלית ידיעתה לעשותה. ואסור לאדם השלם שיאמר כשאעשה אלה המצות שהם המדות טובות ואתרחק מן העבירות שהם המדות הרעות שצוה השם יתברך שלא לעשותה מה הוא הגמול שאקבל על זה, לפי שזה כמו מה שיאמר הנער כשאני קורא זה מה יתנו לי והם אומרים לו דבר פלוני, לפי שכשאנו רואים מיעוט שכלו שאינו מבין זה השיעור והוא מבקש לתכלית תכלית אחר אנו משיבים לו כסכלתו, כמו שנאמר ענה כסיל כאולתו, וכבר הזהירו חכמים על זה ג"כ כלומר שלא ישים האדם תכלית עבודת השם יתברך ועשיית המצוה בשביל דבר מן הדברים, והוא מה שאמר האיש השלם המשיג אמיתת העניינים (שם פ"א מ"ג)

אנטיגנוס איש סוכו אמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס, ואמנם ר"ל בזה שיאמין באמת לעצם האמת וזהו הענין שקוראין אותו עובד מאהבה, ואמרו ז"ל (ע"ז יט.) במצותיו חפץ מאד אמר ר' אליעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו, וכמה היא מבוארת והיא ראייה ברורה על מה שקדם לנו מן המאמר. וגדול מזה מה שאמרו בספרי (וכענין זה בנדרים סב.) שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רב, בשביל שאקבל שכר לעולם הבא, תלמוד לומר לאהבה את ה' אלהיך כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה :

הנה התבאר לך זה הענין ונתבאר שהוא כוונת התורה ויסוד כוונת החכמים עליהם השלום, ואין מעלים עיניו מזה אלא אויל משתגע שקלקלוהו ושבשוהו המחשבות הסכלות והרעיונים הגרועים. וזו היא מעלת אברהם אבינו עליו השלום (סוטה לא.) שהוא היה עובד מאהבה, ולעומת הדרך הזה ראוי להיות ההתעוררות. ולפי שידעו החכמים ז"ל שזה הענין קשה עד מאד ואין כל אדם משיג אותו, ואם השיגו אינו מסכים בו בתחילת ענין ואינו סובר שתהיה אמונה ברורה, לפי שהאדם אינו עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת או שתסור ממנו פסידא ואם אינו כן יהיה אצלו אותה מעשה הבל וריק, האיך יאמר לבעל תורה עשה אלה המעשים ולא תעשה אותם לא לירא מעונש מן השי"ת ולא להנחיל שכר טוב, זה דבר קשה עד

מאד לפי שאין כל בני אדם משיגין האמת עד שיהיו כמו אברהם אבינו ע"ה, ולכן התירו להמון כדי שיתישבו על אמונתם לעשות המצות לתקות שכר ולהנזר מן העבירות מיראת עונש, ומזרזין אותם על זה ומחזקים כוונתם עד ששיג המשיג וידע האמת והדרך השלם מה הוא כמו שעושין בנער בשעת הלמוד כמו שהבאתי המשל, והאשימו לאנטיגנוס איש סוכו בביארו להמון מה שביאר ואמרו בזה הזהרו בדבריכם כמו שנתבאר באבות (פ"א מי"א) ואין ההמון מפסידין מכל וכל בעשותם המצות מיראת העונש ותקות השכר אלא שהם בלתי שלמים, ואולם זה טוב להם עד שיהיה להם כח והרגל והשתדלות בעשיית התורה ומזה יתעוררו לדעת האמת ויחזרו עובדים מאהבה, וזה הוא מה שאמרו ז"ל (פסחים נ:): לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

וממה שאתה צריך לדעת כי דברי חכמים ז"ל נחלקו במ בני אדם לשלשה כתות:

הראשונה והוא רוב מה שראיתי ואשר ראיתי חיבורי ומה ששמעתי עליו הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברין בהם פירוש נסתר בשום פנים, והנמנעות כולם הם אצלם מחוייבות המציאות, ואמנם עושין כן לפי שלא הבינו החכמה והם רחוקים מן התבונות ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם ולא מצאו מעורר שיעורר אותם, סוברין שלא כוונו החכמים ז"ל בכל דבריהם הישרים והמתוקנים אלא מה שהבינו לפי דעתם מהם

ושהם על פשוטם, ואע"פ שהנראה מקצת דבריהם יש בהם מן הדיבה והריחוק מן השכל, עד שאילו סופר על פשוטו לעמי הארץ כל שכן לחכמים, היו תמהים בהתבוננתם בהם והם אומרים היאך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשוב בזה או שיאמין שהיא אמונה נכונה ק"ו שייטיב בעיניו, וזו הכת עניי הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם לפי שהם מכבדין ומנשאים החכמים כפי דעתם והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינין זה, וחי השם יתברך כי הכת הזה מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים תורת ה' בהיפך המכוון בה, לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה והכת הזאת מספרים משפטי דברי החכמים ז"ל מה שכשומעין אותו שאר האומות אומרים רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה, ורוב מה שעושין זה הדרשנים שהן מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינם יודעין, ומי יתן אחר שלא ידעו ולא הבינו שיהיו שותקין, כמו שאמר מי יתן החרש תחרישון ותהי להם לחכמה, או שיהיו אומרים אין אנו מבינים כוונת החכמים בזה המאמר ולא היאך יתפרש, אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשתדלים להודיעו לפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה לא מה שאמרו חכמים, ודורשין בראשי העם דרשות ממסכת ברכות ופרק חלק וזולתם על פשטם מלה במלה :

והכת השניה הם רבים ג"כ, והם אותם שראו דברי החכמים או שמעום והבינו אותם כפי פשוטם וחשבו שלא

כיוונו החכמים או שמעום והבינו אותם כפי פשוטם, וחשבו שלא כיוונו חכמים בו זולתי מה שמורה עליו פשט הדבר, והם באים לסכל אותם ולגנותם ומוציאין דיבה על מה שאין בו דיבה וילעגו על דברי חכמים ושכלם יותר זך מהם, ושהם עמי הארץ נפתים גרועי השכל סכלים בכלל המציאות עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים, ורוב הנכשלים בזה השיבוש המתיחסים לחכמת הרפואות והמהבילים בגזרת הכוכבים, לפי שהם במחשבתם נבונים וחכמים בעיניהם ומחודדים ופילוסופים וכמה הם רחוקים מן האנושית אצל אותם שהם חכמים ופילוסופים על האמת, אבל הם סכלים יותר מן הכת הראשונה והרבה מהם פתיות, והוא כת ארורה לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים ואלו הפתאים אילו היה עמלם בחכמות עד שיהיו יודעים היאך ראוי לסדר ולכתוב הדברים בחכמת האלהות והדומה להן מן הדברים אצל ההמון ואצל החכמים ויבינו החלק המעשי מן הפילוסופיה, אז היו מבינים אם החכמים ז"ל חכמים אם לא, והיה מתבאר להם ענין דבריהם:

והכת השלישית והם חי השם מעטים עד מאד עד שאין ראוי לקרותם כת אלא כמו שיאמר לשמש מין ורק היא יחידי, והם אותם בני אדם שנתברר אצלם גדולת החכמים ז"ל וטוב שכלם ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על עניינים אמיתיים למאד, ואע"פ שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחיבוריהם הם מורים על שלמותם וכי הם השיגו האמת, ושנתברר ג"כ אצלם מניעת הנמנע ומציאות

המחוייב להמצא, וידעו כי הם עמי הארץ אינם מדברים התולים ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר, וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים דברו בהם בדרך חידה ומשל כי הוא זה דרך החכמים הגדולים, ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמרו להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, וידוע הוא אצל בעל הלשון כי חידה הוא הדבר שהמכוון בו בנסתר לא בנגלה ממנו, וכמו שאמר אחודה נא לכם חידה וגו', לפי שדברי החכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית אמנם הם חידה ומשל, והאיך נאשימם על שמתברים החכמה על דרך משל ומדמים אותם בדברים הפחותים ההמוניים, ואנו רואים החכם מכל האדם עשה זה ברוח הקודש ר"ל שלמה במשלי ושיר השירים ובמקצת קהלת, ואיך יקשה עלינו לסבור פירוש על דבריהם ולהוציאם מפשטם כדי שיאות לשכל ויסכים עם האמת ועם היותם כתבי הקודש, והם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוציאים אותם מפשוטם ומשימין אותם משל והוא האמת, כמו שאנו מוצאים שאמרו (ברכות יח:) בפירוש פסוק הוא הכה את שני אריאל מואב שהוא כולו משל, וכן מה שנאמר והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור משל, וכן מה שנאמר מי ישקני מים מבור בית לחם (ב"ק ס:) ושאר הסיפור כולו משל, וכן ספר איוב בכללו אמרו קצתם משל היה (ב"ב טו:), ולא פירש לאיזה דבר הושם זה המשל, וכן מתי יחזקאל (סנהדרין נב:) אמרו קצתם משל הוא ורבים כאלה. ואם אתה המעיין מאחת השתי כתות הראשונות

לא תשגיח בדבריו ולא בשום דבר מזה הענין, לפי שלא יהיה נאות לך שום דבר ממנו אבל יזיקך ותשנאהו, והיאך יאותו המאכלים הקלים המעטים מכמותם הישרים באיכותם לאדם שהרגיל במאכלים הרעים, אבל באמת הם מזיקים לו והוא שונא אותם, הלא ידעת מה אמרו האנשים שהיו רגילים לאכול בצלים ושומים והדגים ונפשנו קצה וגו'. ואם אתה מן הכת השלישית כשתראה דבר מדבריהם שהדעת מרחיק אותנו תעמוד ותתבונן בו ודע שהוא חידה ומשל, ותשכב עשוק הלב וטירוד הרעיון בחיבורו ובסברתו ותחשוב למצא כוונת השכל ואמונת היושר, כמו שנאמר למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת, ואז תסתכל בספרי זה ויועיל לך בע"ה :

ועתה אחל לדבר במה שכוונתי לו, הוי יודע כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים ואין החרש משיג שמע הקולות ולא הסריס תאות המשגל, כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיות, וכמו שהדגים אינם יודעים יסוד האש, לפי שהיותם מיסוד המים שהם הפכי, כן אינו נודע בזה העולם הגופני תענוג העולם הרוחני, אבל אין אצלינו בשום פנים תענוג זולתי תענוג הגוף בלבד והשגת החושים מן המאכל והמשתה והמשגל, וכל מה שזולתו אלה הוא אצלינו בלי מצוי ואין אנו מכירין אותו ולא נשיג אותו בתחילת המחשבה אלא אחר חקירה גדולה. וראוי להיות כן לפי שאנחנו בעולם הגופני ולפיכך אין אנו משיגים אלא תענוגיו הגרועים הנפסקים, אבל התענוגים הנפשיים הם תמידים עומדים לעד אינם נפסקים ואין ביניהם ובין אלו

התענוגים יחס ולא קורבה בשום פנים, ואין ראוי אצלינו בעלי התורה ולא אצל האלהיים מן הפילוסופים שנאמר שהמלאכים והכוכבים והגלגלים אין להם תענוג, אבל באמת שיש להם תענוג גדול במה שהם יודעין ומשיגין באמיתת הבורא יתברך ובזה הם בתענוג תמידי שאינו נפסק ואין תענוג גופני אצלם, ואינם משיגין אותנו, לפי שאין להם חושים כמונו שישגו בהם מה שאנו משיגין אותנו, וכמו כן אנחנו כשיזדכה ממנו מי שיזדכה ויעלה לאותם מעלה אחר מותו אינו משיג התענוגים הגופניים ואינו רוצה בהם, אלא כעין שירצה המלך שהוא גדול הממשלה שיתפשט מלכותו וממשלתו ויחזור מלשחק עם הנערים בכדור כשהיה עושה לפנים מן המלכות וזה בקטנות שנותיו כשלא היה מבחין בין מעלת שני העניינים, כמו שאנחנו היום משבחין ומנשאים תענוגי הגוף ולא תענוגי הנפש. וכשתבונן בענין שני אלה התענוגים תמצא פחיתות האחת ומעלת השנית ואפילו בעולם הזה. וזה כי אתה מוצא רוב בני האדם כולם מיגעים נפשותיהם וגופותיהם בעמל ויגיעה שאין למעלה מהם כדי שיגיע לו מעלה וכבוד ושינשאוהו בני אדם והנאה זו אינה הנאת מאכל ומשתה, וכמו כן הרבה מבני אדם בוחר להנקם מאויביו יותר מהשיג הרבה מתענוגי הגוף, והרבה מבני אדם מתרחקים מן הגדול שבתענוגי הגוף מיראתו שישגהו מזה חרפה ובושת מבני אדם או לפי שמבקש שיהא לו שם טוב, ואם עניינו כן בעוה"ז הגופני כ"ש בעולם הרוחני והוא העוה"ב שנפשותינו משכילות שם

מידעת הבורא יתברך כמו שמשכילות הגופנים העליונים או יותר, ואותו תענוג לא יחלק לחלקים ולא יסופר ולא ימצא משל למשול בו אותו התענוג, אלא כמו שאמר הנביא ע"ה כשנפלאו בעיניו גדולת הטוב ההוא ומעלתו, אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, וכן אמרו ע"ה (ברכות יז:) העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא רחיצה ולא סיכה ולא תשמיש, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה. רוצה לומר באמרו ועטרותיהם בראשיהם, השארות הנפש בקיום המושכל להם והוא הבורא יתברך, והיות הוא רוצה לומר המושכל והוא דבר אחד כמו שזכרוהו גדולי הפילוסופים בדרכים יארך ביאורם בכאן. ואמרו ונהנים מזיו שכינה, רצונו לומר שאותן הנשמות מתענגות במה שמשיגות ויודעות מאמיתת הבורא יתברך, כמו שמתענגות חיות הקודש ושאר מדרגות המלאכים במה שהם משיגים ויודעים ממציאיותו. הנה כי הטובה והתכלית האחרון הוא להגיע אל החברה העליונה הזאת, ולהיות בכבוד הזה ובמעלה הנזכרת וקיום הנפש כמו שביארנו עד אין סוף בקיום הבורא יתברך שהוא סיבת קיומה, לפי שהשיגה אותו כמו שנתבאר בפילוסופים הראשונים, וזה הוא הטוב הגדול אשר אין טוב להקיש לו ואין תענוג שידמה לו כי איך ידמה התמיד אשר אין לו סוף וקץ בדבר הנפסק, וזה שאמר (קידושין לט: חולין קמב.) למען ייטב לך והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. והרעה השלמה והנקמה הגדולה הוא שתכרת הנפש ותאבד ושלא תהיה חיה וקיימת, והוא

הכרת הכתוב בתורה כמו הכרת תכרת הנפש ההיא, ואמרו ז"ל (סנהדרין סד : צ.) הכרת בעוה"ז, תכרת בעולם הבא, ונאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, הנה כל מה שבחר והרגיל בתענוגי הגוף ומאס באמת ואהב השקר נכרת מאותה מעלה וישאר חומר נכרת וכבר ביאר הנביא ע"ה שהעולם הבא אינו מושג בחושים הגופניים וזהו שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך. ואמרו (ברכות לד : שבת כג : סנהדרין צט.) בפירוש זה כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא אתה אלהים זולתך אמנם היעודים הטובים והנקמות הרעות הכתובות בתורה עניינם הוא מה שאספר לך והוא זה, כי הוא אומר לך אם תעשה המצות האלה אסייע לך על עשייתם והשלמות בהם ואסיר מעליך המעיקים והמונעים כולם, לפי שהאדם אי אפשר לעשות לו מצות לא כשהוא חולה ורעב או צמא ולא בשעת מלחמה ומצור, ולכן יעד שיסורו כל אלה העניינים ושיהו בריאים ושקטים עד שתשלם להם הידיעה ויזכו לחיי העוה"ב. הנה כי אין תכלית שכר עשיית התורה באלה הדברים כולם, וכמו כן אם עברו על התורה יהיה עונשם שיארעו להם אותם הרעות כולם עד שלא יוכלו לעשות מצות, וכמו שנאמר תחת אשר לא עבדת. וכשתבונן בזה התבוננות שלימה תמצא כאילו הוא אומר לך, אם עשית קצת מצות מאהבה והשתדלות אעזרך לעשותם כולם, ואסיר מעליך המעיקים והמונעים, ואם תעזוב דבר מהם דרך ביזוי אביא לך מונעים יימנעוך מעשותם כולם עד שלא יהיה לך שלמות

ולא קיום בעוה"ב, וזהו ענין אמרם ז"ל שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ואולם גן עדן הוא מקום דשן ושמן מבחר הארץ יש בו נהרים רבים ואילנות עושים פירות, גלה אותו השם יתברך לבני אדם לעתיד לבא ויורה אותו הדרך להלך אליו ויתענגו בו, ואפשר שימצאו בו צמחים מופלאים עד מאד מועילין תועלת גדולה ערבים ומתוקים הרבה, מלבד אלה הידועים והמפורסמים אצלינו, וכל זה אינו מן הנמנע ולא רחוק, אבל הוא קרוב להיות ואפי' לא היה כתוב בתורה כ"ש שנתבאר זה בתורה ונתפרסם. אמנם גיהנם (עי' נדרים ח. ובע"ז ג:) הוא שם לצער ולעונש ששיג לרשעים, ולא פי' בתלמוד תואר זה העונש, אלא יש אומרים כי השמש תקרב להם וישרפם, וראייתם ע"ז מה שנאמר (מלאכי ג) הנה יום בא בוער כתנור, וקצתם אומרים כי הוא חמימות זרה תתחדש בגופותיהם ותשרפם, וראיתם על זה מה שנאמר רוחכם אש תאכלכם. ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה, ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה אבל הוא לצדיקים, וכן הוא לשון בראשית רבה גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, ותחיית המתים לצדיקים בלבד ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפי' בחייהם, וכן אמרו (ברכות יח:) רשעים אפי' בחייהם קרואים מתים, צדיקים אפי' במיתתן קרואים חיים. ודע כי האדם יש לו למות בהכרח ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו. אמנם ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל, ויהי אותו המלך גדול מאד ובית מלכותו בציון יגדל שמו

וזכרו יהיה מלא הגוים יותר מן המלך שלמה, וישלימו אתו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות לצדקו הגדול ולנפלאות שיהא על ידו, וכל מי שיקום עליו יאבדהו השם יתעלה וימסור אותו בידו, וכל פסוקי המקרא מעידין על הצלחתו והצלחתנו עמו, ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל, וזהו לשון החכמים (ברכות לד.) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, ויהיו בימיו עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם, אבל באותם הימים יהיה נקל מאד על בני אדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול, וזהו שאמרו (שבת ל:): עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת, לפי שבני אדם אומרים כשימצא אדם דבר מוכן ומזומן פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל, והראיה על זה מה שנאמר ובני נכר איכריכם וכורמיכם, להודיע שיש שם זרע וקציר, ולכן קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו (שם) כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו, והשיבו כפי השגתו, ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית, והראיה על שלא השיב לו על אמיתתו מה שהביא ראיה אל תען כסיל כאולתו. והתועלת הגדול אשר תהיה באותם הימים הוא שננוח משעבוד מלכיות שהוא מונע אותנו מעשיית המצות כולם, ותרבה החכמה כמו שנאמר כי מלאה הארץ דעה, וישבתו המלחמות כמו שנאמר ולא ישא גוי אל גוי חרב, ויהיה נמצא בימים ההם שלימות רב ונזכה בו לחיי העולם הבא, והמשיח ימות וימלוך בנו תחתיו ובן

בנו, וכבר ביאר הנביא את מיתתו לא יכהה ולא ירוץ עד שים בארץ משפט ויארץ מלכותו ימים רבים עד מאד, ויארכו חיי בני האדם גם כן לפי שכשיסורו הדאגות והיגונות יארכו ימי האדם, ואין לתמוה שתתקיים מלכותו אלפים מן השנים, לפי שהחכמים אמרו כי הקיבוץ הטוב כשיתקבץ לא במהרה יפריד. ואין אנו מתאווים ומקוים לימות המשיח לרוב התבואות והעושר ולא שנרכב על סוסים ולא לשתות יין במיני הזמר כמו שמחשבין מבלבלי הדעת. אבל התאוה הנביאים והחסידיים ימות המשיח ורבתה תשוקתם אליו למה שיהיה בו מקבוץ הצדיקים והנהגת הטובה והחכמה וצדק המלך ורוב יושרו והפלת חכמתו וקרבותו אל האלהים, כמו שנאמר (תהלים ב) ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך, ועשיית כל מצות תורת משה רבינו עליו השלום מאין התרשלות ועצלה ולא אונס כמו שנאמר (ירמיה לא) ולא ילמדו עוד איש אל אחיו ואיש אל רעהו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגוי ונתתי את תורתי בלבם וגוי והסירותי את לב האבן מבשרכם, והרבה מאלו הפסוקים בזה הענין. ובאלה העניינים ישיגו העולם הבא השגה חזקה. והתכלית הוא העולם הבא ולעומתן הוא ההשתדלות, ולפיכך זה החכם המוחזק בידיעת האמת עיין בתכלית האחרון והניח מה שזולתו, ואמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, ועם היותו הוא התכלית המבוקש אינו ראוי למי שהוא רוצה שיהיה עובד מאהבה שיהיה עובד להשיג העולם הבא כמו שביארנו במה שקדם, אבל

יש לעבוד על הדרך שאומר וזה כי כשיאמין שיש שם חכמה והוא התורה שהגיעה אל הנביאים מאת הבורא יתעלה שהודיעם בזה המדות הטובות הם המצות והמדות הרעות והם העבירות, ראוי לו מצד שהוא אדם ישר במזג שיעשה הטובות ויסור מן הרעות, וכשיעשה זה ישלם בו הענין האנושי ויהיה נבדל מן הבהמה, וכשיהיה אדם שלם הוא מטבע האדם השלם אשר אין לו מונע שתחיה נפשו ותתקיים בקיום הידוע לה וזה הוא העולם הבא כמו שאמרנו, וזהו שנאמר (תהלים לב) אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדין לבלום כמו שהמונע את הבהמות מן ההשתלחות הוא דבר מבחוץ כמו המתג והרסן ואין ראוי שיהיה אדם כן, אבל יהיה המונעו מאתו ומעצמו, רצוני לומר צורת האנושית כשתהיה שלימה היא תמנענו מאותן הדברים שמונעין ממנו השלמות והם הנקראים מדות רעות, והיא תזרז אותו ותדחנו אל מה שיביאהו אל השלמות וזהו המדות הטובות זהו המתבאר לי מכלל דבריהם בזה הענין הנכבד והנעלה. ועוד אחבר חיבור אקבץ בו כל הדרשות הנמצאים בתלמוד וזולתו ואבארם ואסבור מהם סברות שיהיו נאותים לאמיתת העניינים, ואביא ראיה מדבריהם גם כן ואגלה מה שהוא מן הדרשות דרך פשטם ואשר מהם משל ואשר מהם היו בחלום וזכרו אותו במאמר פשוט מוחלט כאילו היה בהקיץ, ובאותו החיבור אבאר לך אומנות רבות ושם אבאר כל הדברים אשר נתתי לך מהם מדברי אלה העיקרים מעט תקיש מהם על זולתם. ואין לתפוש עלי על מה שבא במאמרי זה

ואשר ויתרתי בקצת מלות ועניינים שתופסים עליהם בעלי החכמה, כי אני ויתרתי זה השיעור כדי להבין למי שלא קדם לו חינוך בשום דבר מזה הענין הנכבד אשר אין משיגין אותו כל בני אדם. ומלת אפיקורוס היא ארמית, עניינה מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה ולפיכך קורין בזה השם כל שאינו מאמין ביסודי התורה, ומי (סנהדרין צט:) שמבזה החכמים או איזה תלמיד חכם שיהיה או המבזה רבו. ובספרים החיצונים אמרו שהם ספרי תועים (סנהדרין ק:) וכן ספר בן סירא והוא היה איש שחיבר ספרים יש בהם התולים מעניני הכרת פנים אין בהם טעם ולא תועלת אלא איבוד הזמן בהבל, כגון אלה הספרים הנמצאים אצל הערב מספור דברי הימים והנהגות המלכים ויחוסי הערבים וספרי הנגון וכיוצא בהן מן הספרים שאין בהם חכמה ולא תועלת גופני אלא איבוד הזמן בלבד. והלוחש על המכה ובלבד ברקיקה לפי שיש בזה ביזוי להשם יתברך. וההוגה את השם באותיותיו יו"ד ה"א וי"ו ה"ה שהוא השם המפורש וכבר זכרו דברים זולתי אלה שהעושה אותם אין לו חלק לעולם הבא. אמרו (בבא מציעא נח:) המלבין פני חבירו ברבים והקורא לחבירו בכנוי והמתכבד בקלון חבירו, לפי שלא יעשה מעשה מאלה ואף על פי שהם עבירות קלות כפי מחשבת החושב אלא בעל נפש גרוע שאין בה שלימות ואינה ראויה לעולם הבא. וממה שצריך שזכור בכאן והוא הראוי מכל מקומות שעיקרי דתנו ויסודותיה שלשה עשר יסודות:

היסוד הראשון:

להאמין מציאות הבורא יתברך והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות הוא עילת המציאות, הנמצאים כולם בו קיום מציאותם וממנו קיומם, ואל יעלה על הלב העדר מציאותו, כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו, ואם נעלה על לבנו העדר הנמצאים כולם זולתו לא יתבטל מציאות הש"י ולא יגרע, ואין האחדות והאדנות אלא לו לבד הש"י שמו כי הוא מסתפק במציאותו ודי לו בעצמו ואין צריך במציאות זולתו, וכל מה שזולתו מן המלאכים וגופי הגלגלים ומה שיש בתוכם ומה שיש למטה מהם הכל צריכין במציאותם אליו, וזה היסוד הראשון מורה עליו דיבור אנכי ה' אלהיך:

היסוד השני:

יחוד הש"י, כלומר שנאמין שזה שהוא סברת הכל אחד ואינו כאחד הזוג ולא כאחד המין ולא כאיש האחד שנחלק לאחדים רבים, ולא אחד כמו הגוף הפשוט האחד במנין שמקבל החלוק לאין סוף, אבל הוא הש"י אחד באחדות שאין כמותה אחדות, וזה היסוד השני מורה עליו מה שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד:

היסוד השלישי:

שלילת הגשמות ממנו, וזהו שנאמין כי האחד הזה שזכרנו אינו גוף ולא כח בגוף ולא ישיגוהו מאורעות

פירוש   להרמב"ם   המשניות   כה

הגופים כמו התנועה והמנוחה והמשכן לא מצד עצמות ולא במקרה, ולכן שללו ממנו החכמים ז"ל החיבור והפירוד ואמרו (חגיגה טו.) אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה לא עורף ולא עפוי כלומר לא פירוד ולא עורף, והוא חיבור ולא עפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים, כלומר ידחפו אותם בכתף להתחרס בהם, ואמר הנביא ואל מי תדימוני ואשוה יאמר קדוש אילו היה גוף דומה לגופים, וכל מה שבא בכתבי הקודש שמתארים אותו בתארי הגופות כמו ההליכה והעמידה והישיבה והדיבור וכיוצא בזה הכל דרך השאלה, וכן אמרו ז"ל (ברכות לא:) דברה תורה כלשון בני אדם וכבר דיברו החכמים בזה הענין הרבה, והיסוד השלישי הזה הוא מורה עליו מה שנאמר כי לא ראיתם כל תמונה כלומר לא השגתם אותו בעל תמונה, לפי שהוא כמו שזכרנו אינו גוף ולא כח הגוף:

היסוד הרביעי:

הקדמות, והוא שנאמין כי זה האחד האמור הוא קדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו, והראיות על זה בכתבי הקודש רבות, והיסוד הרביעי הזה מורה עליו מה שנאמר מעונה אלהי קדם:

היסוד החמישי:

שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו גדולתו ולעשות מצותיו ושלא יעשה כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות

ומה שהורכב מהם, לפי שכולם המטובעים על פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו הש"י, וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו, אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו, וזה היסוד החמישי הוא שהזהיר על ע"ז ורוב התורה מזהרת עליו: היסוד הששי:

הנבואה, והוא שידע אדם שזה מין האדם ימצא בהם בעלי טבעים ממדות מעולות מאד ושלימות גדולה ונפשותיהם נכונות עד שהן מקבלות צורת השכל אחד, כן ידבק אותו השכל האנושי בשכל הפועל ונאצל ממנו עליו אצילות נכבד ואלה הם הנביאים וזו היא הנבואה וזו עניינה, וביאור יסוד זה על בוריו יארך מאד ואין כוונתנו להביא מופת על כל יסוד מהם, וביאור מציאות השגתו לפי שזה הוא כלל החכמה כולם אבל אזכרה דרך ספור בלבד, ומקראי התורה מעידים על נבואת נביאים הרבה:

היסוד השביעי:

נבואת משה רבינו ע"ה, והוא שנאמין כי הוא אביהם של כל הנביאים אשר היו מלפניו ואשר קמו מאחריו כולם הם תחתיו במעלה, והוא היה הנבחר מכל מין האדם אשר השיג מידיעתו יתברך יותר מכל מה שהשיג או ישיג שום אדם שנמצא או שימצא, וכי הוא עליו השלום הגיע התעלותו מן האנושות עד המעלה המלאכותית ונכלל במעלת המלאכים, לא נשאר מסך שלא קרעו ונכנס ממנו ולא מנעו מונע גופני ולא נתערב לו שום חסרון בין רב

למעט, ונתבטלו ממנו הכחות הדמיונות והחושיות והשגחיותיו ונבדל כחו המתעורר המשתוקק ונשאר שכל בלבד, ועל הענין הזה נאמר עליו שהיה מדבר עם הש"י בלא אמצעיות מן המלאכים. רצוני היה לבאר זה הענין הנפלא ולפתוח המנעול ממקראות התורה ולפרש טעם פה אל פה וכל הפסוק בזולתו מעניינו, לולא שראיתי שאלה העניינים יצטרכו לראיות רבות מאד והיינו צריכין להצעות רבות והקדמות ומשלים, ושנבאר בתחילת מציאות המלאכים ושינוי מעלותיהן מן הבורא הש"י, ושנבאר הנפש וכל כוחותיה ויתרחב העיגול עד שנדבר בצורות שזכרו הנביאים שראוי לבורא ולמלאכים, ויכנס בזה שיעור קומה ועניינו ולא יספיק בענין זה לבדו ואפילו יהיה מקוצר בתכלית הקצור מאה דפים, ולפיכך אניח אותו למקומו אם בספר הדרשות שיעדתי לחברו או בספרי הנבואה שאני מתעסק בו או בספר שאחבר אותו בפירושי אלו היסודות:

ואחזור לכוונת זה היסוד השביעי ואומר שנבואת משה רבינו ע"ה נבדלת מנבואת כל הנביאים בארבעה דברים. הראשון כי איזה נביא שהיה לא דיבר לו הש"י אלא על ידי אמצעי, ומשה בלא אמצעי שנאמר פה אל פה אדבר בו. והענין השני כי כל נביא לא תבא לו הנבואה אלא כשהוא ישן, כמו שאמר במקומות בחלום הלילה בחזיון לילה ורבים מענין זה, או ביום אחר שתפול תרדמה על האדם בענין שנתבטלו ממנו כל הרגשותיו ושנאמר מחשבתו פנויה כענין חלום, וענין זה נקרא מחזה ומראה ועליו

נאמר במראות אלהים, ומשה יבא עליו הדיבור ביום והוא עומד בין שני הכרובים כמו שיעידו הש"י ונועדתי לך שם, ואמר הש"י אם יהיה נביאכם וגוי לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וגוי. הענין השלישי כי הנביא כשתבא אליו הנבואה ואע"פ שהוא במראה וע"י מלאך יחלשו כחותיו ויתקלקל בנינו ויגיע לו מורא גדול מאד כמעט שתצא רוחו ממנו, כמו שאמר בדניאל כשדיבר גבריאל עמו במראה אמר ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח, ואומר אני הייתי נרדם על פני ופני ארצה, ואומר במראה נהפכו עלי צירי, ומשה ע"ה לא היה כן אבל יבא אליו הדיבור ולא ישיגוהו רתת ורעדה בשום פנים, כמו שנאמר (שמות לג) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, כלומר כמו שלא יארע לאדם חרדה מדבור חבירו כן היה הוא משה עליו השלום לא היה חרד מן הדיבור, ואע"פ שהוא היה פנים בפנים וזה לחוזה דבקותו בשכל כמו שזכרנו:

והענין הרביעי כי כל הנביאים לא תנוח עליהם רוח הנבואה ברצונם אלא ברצון הש"י שיודיע לו הדבר בנבואה ויעמוד עד שינבא או אחר ימים או אחר חודשים או שלא יודיעו בשום פנים, וכבר היו מהם כתות שהיו מכינין עצמן ומזככין מחשבותם כמו שעשה אלישע כמו שכתוב (מלכים ב ג) ועתה קחו לי מנגן ובאה לו הנבואה ואינו מן ההכרחי שינבא בעת שיכוין לזה, ומשה רבינו ע"ה בכל עת שירצה אומר (במדבר ט) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, ונאמר (ויקרא טז) דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל

הקדש, אמרו חז"ל (ת"כ ריש פרשת אחרי) אהרן בבל יבוא ואין משה בבל יבא :

היסוד השמיני:

היות התורה מן השמים, והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה ע"י משה רבינו ע"ה שהיא כולה מפי הגבורה, כלומר שהגיעה אליו כולה מאת ה' יתברך בענין שנקרא על דרך השאלה דבור ואין ידוע היאך הגיע אלא היה משה ע"ה שהגיע לו, וכי הוא היה כמו סופר שקוראין לו והוא כותב כל מאורעות הימים הספורים והמצות ולפיכך נקרא מחוקק, ואין הפרש בין ובני חס כוש ומצרים ושם אשתו מהטבאל ותמנע היתה פלגש ובין אנכי ה' אלהיך ושמע ישראל, כי הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת. וזה שאומר שכמו אלה הפסוקים והספורים משה ספרם מדעתו, הנה הוא אצל חכמינו ונביאינו כופר ומגלה פנים יותר מכל הכופרים, לפי שחשב שיש בתורה לב וקליפה ושאלה דברי הימים והספורים אין תועלת בהם ושהם מאת משה רבינו ע"ה, וזהו ענין (סנהדרין ז) אין תורה מן השמים אמרו חכמים ז"ל הוא המאמין שכל התורה מפי הגבורה חוץ מן הפסוק זה שלא אמר הקב"ה אלא משה מפי עצמו, (סנהדרין צט): וזהו כי דבר ה' בזה הש"י ויתר ממאמר הכופרים, אלא כל דיבור ודיבור מן התורה יש בהן חכמות ופלאים למי שמבין אותם ולא הושג תכלית חכמתם, ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ואין לאיש אלא להלך בעקבות דוד

משיח לאלהי יעקב שהתפלל גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהלים קיט), וכמו כן פירוש התורה המקובל ג"כ מפי הגבורה וזה שאנו עושים היום מתבנית הסוכה ולולב ושופר וציצית ותפילין וזולתם הוא בעצמו התבנית אשר אמר הש"י למשה והוא אמר לנו והוא נאמן בשליחותו, והמאמר המורה על היסוד הזה הוא מה שנאמר (במדבר טז) ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות כל המעשים האלה כי לא מלבי :

היסוד התשיעי:

ההעתק, והוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא הש"י לא מזולתו, ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה, שנאמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, וכבר ביארנו מה שצריך לבאר ביסוד זה בפתיחת זה החיבור :

היסוד העשירי:

כי הוא הש"י יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם, לא כדעת מי שאמר עזב ה' את הארץ אלא כמו שנאמר (ירמיה לב) גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם וגו', וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' (בראשית ו) ונאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה (שם יח) זהו מורה על היסוד העשירי הזה :

היסוד האחד עשר:

כי הוא הש"י נותן שכר למי שעושה מצות התורה ויעניש למי שעובר על אזהרותיה, וכי השכר הגדול העולם הבא והעונש החזקה הכרת, וכבר אמרנו בזה הענין מה שיספיק, והמקרא המורה על היסוד הזה מה שנאמר (שמות לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא, והשיב לו הש"י מי אשר חטא לי אמחנו מספרי, ראיה שיודע העובר והחוטא לתת שכר לזה ועונש לזה:

היסוד השנים עשר:

ימות המשיח, והוא להאמין ולאמת שיבא ולא יחשב שיתאחר, אם יתמהמה חכה לו ולא ישים לו זמן ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו, וחכמים אומרים (סנהדרין צו.) תיפח רוחן של מחשבי קיצין, ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממשה רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה, ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה, שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים, ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו:

היסוד השלשה עשר:

תחיית המתים וכבר ביארנוה וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם ונתברר בה אמונתו בה' הוא נכנס בכלל

ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה הש"י איש לחבירו מן האהבה והאחווה, ואפי' עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא מפושעי ישראל, וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ועליו נאמר (תהלים קלט) הלא משנאך ה' אשנא. והנה הארכתני בדברים הרבה ויצאתי מענין חיבורי, אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה לפי שאספתי בו דברים מועילים מפוזרים מספרים גדולים, לכן דע אותם והצלח בהם וחזור (אלה) [עליהם] פעמים רבות והתבונן בהם התבוננות יפה, ואם השיאך לבך ותחשוב שהגיעו לך ענייני מפעם אחת או מעשרה הרי הש"י יודע שהשיאך על שקר, ולכן לא תמהר בקריאתו כי אני לא חיברתי כפי מה שנזדמן לי אלא לאחר עיון גדול והתבוננות, ואחר שראיתי דעות ברורות אמיתיות וזולתי אמיתיות וידעתי מה שהוא ראוי להאמין מהם והבאתי ראיה בטענות וראיות על כל ענין וענין, ומהש"י להפיקני רצוני ולהדריכני בדרך הטובה, ואחזור לענין הפרק: